

דף מידע מספר 128 בנושאים מדיניים:

האופציות השונות לנוכח העימות בין ישראל לפלסטינים

רקע

האירועים, ההתנגשויות, וחילופי האש שהתרחשו בשבועות האחרונים בגדה המערבית, רצועת עזה, ומזרח ירושלים, הובילו את מכלול היחסים בין ישראל לפלסטינים להצטלבות חדשה. עבור רובו של הציבור והמנהיגות הפוליטית, ההידרדרות בשטחים באה כהפתעה גמורה. מאידך, עבור גורמים מסוימים מהקצוות השונים של המפה הפוליטית הישראלית, היו האירועים צפויים מראש.

באופן הכללתי ניתן לומר שבקצה האחד יש שסוברים, לכל אורך הדרך, שאין פרטנר פלסטיני להסדר שלום סופי וקבוע. לדעתם, העימות הנוכחי הוא תוצאה ישירה של מדיניות מתוכננת של ההנהגה הפלסטינית, שבהעדר רצון או יכולת לחתום על הסדר, מקצינה את העימות. על פי עמדה זאת המטרה היא מאבק ארוך שנים ובלתי מתפשר נגד מדינת ישראל. בקצה השני יש שסוברים שכל עוד תמשך המדיניות הישראלית השרירה והקיימת כלפי הפלסטינים, ובתוך כך המשך תנופת הבניה בהתנחלויות והיחס הקשה כלפי העם הפלסטיני, הרי קיימת סכנה לעימות. על פי עמדה זאת, כל עוד ישראל לא תציע לפלסטינים הצעה הוגנת המבוססת, בין היתר, על מילוי מוסכם של החלטות האו"ם 242 ו-338 - כפי שנעשה למשל בשלום עם מצרים ובשלום עם ירדן שכלל נסיגה ישראלית וחילופי שטחים - עלול הרחוב הפלסטיני המתוסכל להביא את המצב לידי פיצוץ.

אין זה המקום לבחינה מעמיקה של שורשי העימות הנוכחי ושל השאלה כיצד הגענו להיכן שהגענו. נייר זה ינסה לבחון את האופציות העומדות עתה בפני הצדדים לאור העימות הנ"ל.

בצומת הדרכים בה נמצאים הצדדים עתה, מצויות שלוש אופציות עיקריות: א. תהליך של הסלמה בשימוש בכוח, שעלול להוביל לעימות אזורי ב. המשך המאבק האלים המבוקר ג. צמצום העימות האלים ובמקביל חידוש התהליך המדיני שיוביל להסדר ביניים חדש או להסדר קבע.

צוות ההיגוי
מר חיים י. צדוק, יו"ר
ח"כ מיכאל איתן
ד"ר וינפריד וייט
ח"כ יוסי כץ

חברי צוות ההיגוי בעבר
מר חיים הרצוג ז"ל,
יו"ר ראשון
השר ד"ר יוסי ביילין
השגריר ד"ר יהודה לנקרי

בחסות:
קרן פרידריך אברט

Steering Committee
Mr. Haim J. Zadok,
Chairman
Michael Eitan, MK
Yossi Katz, MK
Dr. Winfried Veit

Former members of the steering committee
The Late Mr. Chaim Herzog,
former Chairman
Dr. Yossi Beilin, Minister
Dr. Yehuda Lankry,
Ambassador

Sponsor:
Friedrich Ebert Stiftung

האופציה הצבאית - הסלמת השימוש בכוח

ההסלמה האלימה מבוססת על תפיסה ליניארית על פיה כל צד מעלה מדרגת אלימות, בהתייחס לצעד קודם של האחר. האבן הביאה את הרובה, הרובה את בקבוק התבערה, הבקבוק את המקלע, המקלע את הירי נגד ישובים, הירי את מסוקי הקרב, המסוקים את הפיגועים בתוך השטחים, הפיגועים את פצצות הטנקים, פצצות הטנקים עלולות להביא את הפיגועים לתוך ישראל, הפיגועים את ההשתלטות על אזורי A, ולבסוף למצב חמור יותר בנוסח המלחמה בלבנון. אופציה זאת עלולה גם לכפות על ישראל כוחות או"מ להפרדה בין הצדדים, ללא הסדר ועל בסיס קווי 1967. במקרה הגרוע יותר עלולה ההסלמה להביא לנסיגת צה"ל והמתנחלים מהשטחים בנוסח היציאה מלבנון.

הסלמה שכזאת עלולה גם להביא למעורבות רבה יותר של המתנחלים הן בפעילותם נגד פלסטינים והן בפעילות פלסטינית נגדם, ולמלחמת מליציות אלימה וארוכה בנוסח אלג'יר או קוסובו. מנגד עלולה להיכנס לזירת המאבק גם ה"משטרה" הפלסטינית המאורגנת, שתפעל מול צה"ל והמתנחלים. ראוי לציין שעד עתה לא השתתפו כוחות מאורגנים אילו באירועים, למעט במקרים ספורים. הנשק שבידיהם עדיין לא הופנה נגד ישראל. הסלמה שכזאת עלולה להביא להידרדרות צבאית עד כדי זליגה לאיום במלחמה רחבה יותר בה יהיו שותפות מדינות ערביות נוספות, על כל המשתמע מכך.

יחד עם זאת, יש לציין שהמצדדים בנקיטת צעדים צבאיים תקיפים יותר כצעדי תגובה לפעילות, הפלסטינית סבורים כי דווקא ההבלגה הישראלית או התגובה המבוקרת תוך הימנעות ממכות כואבות לגוף ולרכוש לצד הפלסטיני, היא שגורמת לצד הפלסטיני שלא לחשוש מהמשך מעשי האלימות וכי רק יד חזקה תעצור את המשך ההידרדרות.

אופציית הביניים - עימות מבוקר והסדרי ביניים

המחזיקים בעמדה זו סבורים שכשלוך קמפ דייוויד נעוץ בפערים בלתי ניתנים לגישור בין הצדדים במציאות הנוכחית, ושרק סיבוב נוסף של מעשי אלימות ויצירת מצב של משבר יוביל את הצדדים להבנה טובה יותר של הסיכונים הכרוכים בהמשך מעשי האיבה, ובצורך להגיע לעמק השווה. כל צד מתבצר בעמדותיו, מנסה להתיש את הצד ממול, אך מקפיד למנוע הסלמה בלתי מבוקרת. האופציה הזו מטבעה היא בבחינת מצב ביניים שעלול להמשך תקופה ארוכה של חודשים או יותר. כמובן שמצב זה עלול להשתנות לכיוון של אופציה צבאית כתוצאה מהחלטת אחד הצדדים להעצים את העימות ולהביאו להכרעה או כתוצאה בלתי מכוונת ובלתי רצונית של אבדן השליטה במידת השימוש בכוח. מן הצד השני, קיימת אפשרות שבהשתנות הנסיבות ישאפו הצדדים להגמיש במידה מסוימת את עמדותיהם ולעבור לאופציה המדינית. במצב זה תיתכן גם האפשרות שעם ירידת מפלס האלימות, יתגבש הסדר שאינו הסכם קבע אלא הסדר ביניים ארוך טווח.

במצב זה תמשיך לפעול ההנחה לפיה אין התכנסות להסדר קבע בטווח הנראה לעין, מאחר שערפאת וברק אינם מסוגלים או אינם רוצים לחתום על מסמך אחד שיסיים את הסכסוך בתנאים שיהיו מקובלים על בני שני העמים. על פי הנחה זו, ערפאת לא יחתום על מסמך שיש בו מה שמוגדר בקרב חוגים בישראל כתנאי מינימום בנושאי בטחון ירושלים, התנחלויות, וזכות השיבה וברק מצדו לא יחתום על הסכם שיכלול ויתורים עוד יותר מרחיקי לכת מאלו שהוצעו בקמפ דייוויד. המסקנה מכך היא חזרה לשיטת ההתקדמות בשלבים במסגרת הסכמי ביניים כתובים או בלתי כתובים לתקופות ארוכות.

התומכים באופציה זו סבורים שבהעדר הסכם כתוב ייתכן שיש סיכוי מסוים להצלחה בצעדים חד צדדיים יחד עם זאת, קיים סיכון ממשי כי התנהלות כזו עלולה להתדרדר חדשות לבקרים למעשי אלימות וליצירת מחסום של איבה בין הצדדים, אם לא למלחמה כוללת.

תרחיש מסוים בקטגוריה זו הוא רעיון ההפרדה החד צדדית שעל פיו הפלסטינים יכריזו על מדינה וישראל תנקוט צעדים בשטח, שבמסגרתם תבצע פעולות של התנתקות מהמדינה שהוכרזה. במהלך כזה יש סכנה גדולה שנעוצה בעיקר בעובדה שההפרדה עלולה להיות מלווה בהמשך ההתקוממות הפלסטינית ל"סילוק הכיבוש", הן מתוך השטח הפלסטיני והן מתוך השטח שבשליטת ישראל בגדמ"ע ובעזה.

האופציה המדינית - הסדר הקבע

הדוגלים באופציה זו סבורים כי התהליך המדיני היה ונותר נשמת אפו של פתרון הסכסוך המקומי שבין התנועה הציונית לתנועה הלאומית הפלסטינית, והסכסוך האזורי שבין ישראל למדינות ערב. מלחמות העבר, והאופציה למלחמות העתיד, לא היו ולא יהיו כלי שיביא לפתרון סוגיות היסוד הללו. ללא פתרון של סוגיות אילו, לא תשכון ישראל לבטח באזור קשה ומסובך זה.

לקראת המו"מ על הסדר הקבע מותנו עמדות שני הצדדים. העמדות הפלסטיניות - שהתרחקו מרחק רב מעמדות היסוד המסורתיות שישראל לא יכולה היתה לקבל בעבר - הותאמו לצרכים הישראליים, עד כדי מה שמוגדר אצלם כ"פשרה כואבת". הנחת היסוד של התומכים באופציה המדינית היא כי עמדת הצד הפלסטיני ערב קמפ דיוד, היתה מבוססת על נכונות להגיע להסכם שלום אמיתי ויציב שעקרונותיו יהיו: הקמת מדינה פלסטינית עצמאית, ריבונית, ומפורזת; הכרה במדינת ישראל בגבולות 1967, תוך מוכנות לתיקוני גבול על בסיס חילופי שטחים; ירושלים תווטר עיר אחת פתוחה ובה ימוקמו, בירת ישראל במערב העיר ובשכונות היהודיות שבמזרח, ובירת פלסטין בחלקיה הערבים של מזרח העיר. באתרים הדתיים בעיר העתיקה וסביבתה יקוים הסדר מיוחד שיבטיח בין היתר שהחראם א-שריף, המנוהל עתה בפועל על ידי משרד הדתות של הרשות הפלסטינית, יהיה בריבונות פלסטינית כזאת או אחרת; בעיית הפליטים תיפתר במדינה פלסטינית וכן באמצעות שיקום, פיצוי, הגירה, וזכות שיבה הצהרתית ומוגבלת לשטחי ישראל שתעוקר למעשה מתוכן ממשי; המתנחלים שרובם יסופחו לישראל על ישוביהם יהיו בריבונות ישראלית מלאה, והאחרים יוכלו לבחור להישאר בריבונות פלסטינית; לישראל תהיה הזכות להציב כוחות צה"ל בשטחי המדינה הפלסטינית לזמן קצוב.

מאידך, יעדיה האסטרטגיים, של כל אחת מהממשלות בישראל שהיו מעורבות בתהליך המדיני מול הפלסטינים, לא היו ברורים אף פעם. אם ניתן לפשט מונחים פוליטיים, הרי המדיניות הישראלית היתה תמיד "לתת כמה שפחות". היעד הבסיסי אף פעם לא הוגדר במדויק, ולנושאים ונותנים לא ניתנו קוים אדומים מעשיים. בפועל, מאז שחלום ארץ ישראל השלמה נגוז, היעד הישראלי צריך להיות: השגת הסכם הוגן שלא יפגע באינטרסים החיוניים של ישראל, ושיביא לשלום ישראלי-פלסטיני אשר יקרין החוצה לשלום ישראלי-ערבי.

על פי השוללים אופציה, זו מהלך מדיני כזה כולל ויתורים גדולים מידי שעשויים להביא לפילוג בקרב היהודים בישראל עד כדי סכנה של מלחמת אחים. בנוסף, הם טוענים שמהלך כזה לא יוביל לשלום אלא להיפך, הוא יוכיח לערפאת ולפלסטינים שדרך האלימות והטרור משתלמת ובעתיד לאחר שערפאת ינצל את כל מה שיצליח להשיג במסלול המדיני הוא ישוב לדרך הטרור והאלימות. על פי השוללים תאלץ אז ישראל להתמודד עם מדינה המצויה בלב השטח הישראלי. מתנגדי האופציה המדינית גם מדגישים שמסלול אוסלו אמור היה להביא להקמת מדינה פלסטינית רק בסוף תהליך של בניית אמון הדדי כשהישראלים יהיו משוכנעים כי המדינה הפלסטינית הנה ידידותית לישראל ולא תשמש כבסיס קדמי לפעילות עוינת נגדה.

מאידך המחזיקים באופציה המדינית להגעה להסדר קבע עתה, רואים במאבק האלים שהתפתח לאחרונה בשטחים, כתמרור אזהרה זוהר ומגיר דם, ובו תמונה מטושטשת של מה שעלול להתרחש אם לא יבחרו הצדדים בדרך המדינית. עקרונות היסוד להסכם קבע בין ישראל לפלסטינים עדיין לא השתנו, ובבסיסם טמון הזרע להסכם שלום אמיתי ויציב שיביא לתום הסכסוך. תומכי האופציה המדינית סבורים שממשלת ישראל יכולה להיכנס עתה למו"מ ולהתאים את הנוסחאות הקיימות במגירות האמריקאיות לאילו שיענו טוב יותר לאינטרסים החיוניים האמיתיים של ישראל, ובלבד שלא יביאו שוב את ההנהגה והציבור הפלסטיני לתחושה שישראל מנסה לכפות הסכם חד צדדי. תחושה כזאת תוביל לעימות, וחוזר חלילה. בכל מקרה, חוסר הצלחה במסלול המדיני עדיין יותיר את אופציית הביניים פתוחה.